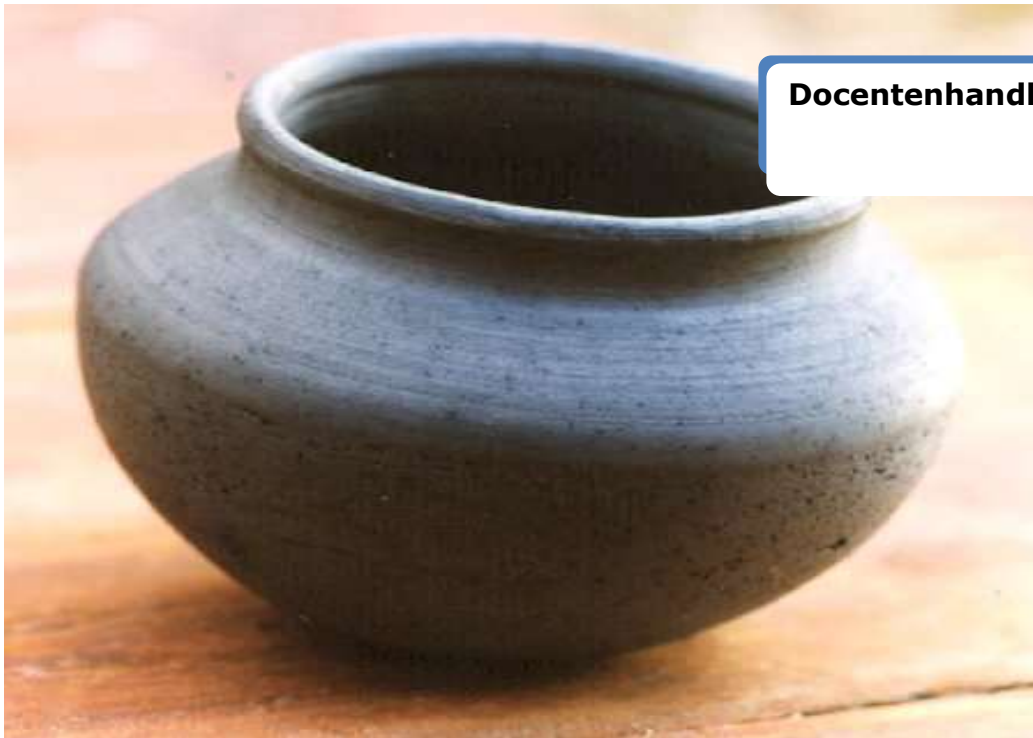

Archeologie voor groep 1-2

- draaiboek voor het opzetten van een archeologieproject op maat -

Docentenhandleiding

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. De doelen	7
3. Het draaiboek	9
Stap 1 - Vroeger en nu, oud en nieuw	9
Stap 2 - Oude dingen zoeken in de zandbak	11
Stap 3 - De zandbakvondsten repareren	12
Stap 4 - Onze pot staat op de foto!	13
Stap 5 - Grote mensen graven ook	14
Stap 6 - De schatkamer	15
Stap 7 - Voor wie er nog geen genoeg van heeft	17
4. Lijst met namen van archeologen	21
5. Lijst van musea met archeologische collectie	23
6. Nog meer archeologie (projecten en websites)	29

Inleiding

Kleuters zijn nieuwsgierig en vinden heel veel dingen interessant. Ze doen graag actief mee en stellen de meest verrassende vragen. Het ideale publiek voor een erfgoedproject.

Een leerkracht van een basisschool in Zwolle bedacht daarom in 2003 zelf een archeologieproject voor kleuters. Na afloop wist hij met smaak te vertellen over gravende kleuters en over kinderen die vol ontzag in het museum rondliepen, onder de indruk van het idee dat ze in een echte schatkamer mochten komen. Kortom; een project dat te leuk is om te laten liggen. Daarom heb ik het speciaal voor scholen in Friesland bewerkt tot dit draaiboek.

Met behulp van dit draaiboek kunt u zelf een project opzetten waarin kleuters o.a. kennis maken met de begrippen 'vroeger' en 'nu' en 'oud' en 'nieuw', replica's van archeologische voorwerpen opgraven in hun zandbak, in de klas kennis maken met een echte archeoloog en, met een beetje geluk, een museum bezoeken.

Het project is flexibel. Dat wil zeggen dat u zelf kunt bepalen welke delen van het project u wilt of kunt gebruiken. En wanneer u dat wilt doen.

Ideeën en adressen uit het draaiboek zijn met een klein beetje moeite ook te gebruiken voor de midden- en bovenbouw. Sterker nog, één van de leerkrachten die een eerste versie van het draaiboek las, maakte gelijk haar collegae enthousiast voor een project 'archeologie' voor de hele school.

Tineke Neyman

De doelen

Kennis:

- De kleuters kunnen voorwerpen benoemen in termen van 'vroeger' en 'nu', 'oud' en 'nieuw'.
- De kleuters krijgen meer inzicht in het begrip 'tijd'.
- De kleuters maken kennis met iemand die een niet-alledaags beroep uitoefent.
- De kleuters kunnen verwoorden wat een archeoloog doet.
- De kleuters kunnen een hen tot dan toe onbekend voorwerp herkennen op een plaatje.
- De kleuters kunnen verwoorden wat een museum is.
- De kleuters maken kennis met een museum in de buurt.

Vaardigheden:

- De kleuters voeren handelingen uit die een beroep doen op hun grove en fijne motoriek.

Houding:

- De kleuters leren respectvol om te gaan met oude voorwerpen.
- De kleuters leren dat musea interessante, leuke plekken zijn om te bezoeken.

Het draaiboek

Stap 1 – Vroeger en nu, oud en nieuw

Kleuters hebben een weinig gedefinieerd besef van tijd. Begrippen als 'gisteren' en 'morgen' kunnen ze vaak wel plaatsen, maar alles wat daarvoor of daarna in de tijd ligt, is moeilijk voor te stellen. In dit project is het daarom genoeg om te werken met de termen 'vroeger' en 'nu', 'oud' en 'nieuw'. In stap 1 van dit project worden de begrippen 'vroeger' en 'nu', 'oud' en 'nieuw' gekoppeld aan voorwerpen die de kinderen kennen van thuis en van school.

Voorbereiding

- Vraag de kinderen om een babyfoto van zichzelf mee te nemen.
- Verzamel oude en nieuwe voorwerpen die op elkaar lijken en met elkaar te vergelijken zijn. Het liefst voorwerpen die de kinderen kennen uit hun eigen omgeving.
- Zorg dat er ook spullen tussen zitten die zichtbaar gerepareerd zijn, zodat je kunt praten over 'oud' en 'nieuw' en over repareren. Dat komt verderop in het project weer terug (scherven in de zandbak die aan elkaar geplakt moeten worden).
- Zorg voor twee tafels waarop spullen van vroeger en spullen van nu neergezet kunnen worden.

Voorbeelden van voorwerpen die je kunt gebruiken:

uit de eigen geschiedenis van het kind:

zuigfles	-	beker
luier	-	kinderonderbroek
baby-billendoekjes	-	wc papier
baby-rompertje	-	kinder T-shirt
babyspeeltje	-	kinderspeelgoed

uit de leefomgeving van het kind:

platenspeler	-	cd-speler
langspeelplaten	-	cd
guldens, kwartjes, dubbeltjes	-	euro's
oud (gerepareerd) prentenboek	-	modern prentenboek
een oude dinky-toy	-	speelgoedautootje
oude olielamp	-	gloeilamp
klompen	-	sportschoenen
oude handkoffiemolen	-	elektrische koffiemolen
draaitoestel met stekker	-	mobiele telefoon

Uitwerking

- Begin met het bekijken, benoemen, uitproberen van voorwerpen die betrekking hebben op de eigen geschiedenis van de kinderen (babyfoto, zuigfles etc.).
- Laat de kinderen vertellen over vroeger, toen ze nog een baby waren. Waar sliepen ze? Wat aten ze toen? Waar aten /dronken ze uit? Wat voor kleren hadden ze toen aan? Waar speelden ze mee? Wat konden ze toen? En wat nog niet?
- Maak dan de stap naar voorwerpen uit de tijd van vader en moeder of opa en oma. Probeer die voorwerpen te vertalen in termen als "Jullie hebben allemaal schoenen aan. Maar toen jullie opa's klein waren, liepen veel kinderen niet op schoenen, maar op klompen"
- Laat kinderen de voorwerpen uitkiezen en zelf op twee tafels zetten. Eén voor spullen van 'nu' en één voor spullen van 'vroeger'.
- Of zet zelf de spullen op twee tafels en laat de kinderen vertellen welk voorwerp op de tafel met spullen van 'nu' past bij welk voorwerp op de tafel met spullen van 'vroeger'.
- Misschien kunt u samen met de kinderen de spullen uitproberen. De handkoffiemolen. Of lopen op klompen.
- Bespreek ook het materiaal waarvan de spullen gemaakt zijn. Dit kan leiden tot conclusies als: op de tafel van 'vroeger' staan (bijna) geen spullen van plastic.
- Sommige oude dingen zijn al heel vaak gebruikt. Hoe kun je dat zien.
- Sommige van de dingen zijn kapot geweest en weer gerepareerd. Laat de kinderen bijvoorbeeld een nieuw platenboek vergelijken met een oud platenboek, dat misschien wel gerepareerd is met plakband. Hoe kun je zien welk boek oud is en welk boek nieuw? Hoe komt het dat het oude boek er zo uit ziet? Misschien wel omdat het al door heel veel kinderen gebruikt is.
- Koppel zo de begrippen 'oud' en 'nieuw' aan de begrippen 'vroeger' en 'nu'. Een nieuw boek is van nu. Een oud boek is van vroeger. Het materiaal zegt dus iets over de tijd.
- Besluit met een voorwerp dat lijkt op het voorwerp dat ze in de volgende stap gaan opgraven. Bijvoorbeeld een nieuw kopje en een oud, gebarsten kopje zonder oor.
- Of laat 'per ongeluk' een bord aan scherven vallen. De scherven lijken wel stukken van een puzzel. Welk stukje hoort aan welk stukje? Kan het bord nog gemaakt worden?

Stap 2 – Oude dingen zoeken in de zandbak

Om de kinderen voor te bereiden op het idee van bodemvondsten (archeologie) laat je ze eerst zelf iets vinden in de zandbak. Het mooiste is als je ze replica's van 'echte' archeologische vondsten laat vinden. Kijk voor voorbeelden op: www.ceramicspaulusflorizoone.be (onder: replica's). Je kunt ze daar bestellen. De goedkoopste kogelpotjes kosten €10,00 per stuk. Je kunt ze natuurlijk ook zelf, naar voorbeeld van foto's, kogelpotten of trechterbekers namaken (zie de foto's en plaatjes in dit draaiboek). Maar oude vazen of borden van de kringloopwinkel of nep-amfora's uit het tuincentrum kan het zo goed.

Vorbereiding

Als je replica's van archeologische vondsten wilt gebruiken:

- Kogelpotten en trechterbekers zijn gemakkelijk zelf te maken (je kunt natuurlijk ook de hulp van ouders of oudere leerlingen inroepen). Bij stap 7 vind je werkbeschrijvingen voor het maken van kogelpotten of trechterbekers. Zoek je voorbeelden? Een tip: kogelpotten of eenvoudige kleipotten zijn gemakkelijk na te maken. Als je op www.google.com in de categorie 'afbeeldingen' zoekt op 'kogelpotten' of 'trechterbekers', krijg je zo een paar goede foto's van voorbeelden.
- zoek via bibliotheek, internet of een museum in de buurt of in lesmethoden van hogere groepen naar meer plaatjes van archeologische vondsten. Bewaar de plaatjes voor stap 4 (zie onder).
- Droog of bak de potten en breek ze in een aantal grote stukken. Zorg ervoor dat de stukken van verschillende potten niet door elkaar raken!
- Verstop de stukken in de zandbak.

Uitwerking

- Vertel de kleuters dat je iets in de zandbak hebt verstoppt. Het zijn stukken van een kapot ding. Als ze de stukken vinden en in elkaar plakken kunnen ze zien wat het is. Een soort puzzel dus.
- Laat de kinderen in kleine groepjes om beurten een nieuw voorwerp vinden.

Stap 3 – De zandbakvondsten repareren

De kinderen weten dat dingen kapot kunnen gaan. En dat je ze soms kunt repareren. Oude dingen kun je soms repareren. Als je alle stukjes van een kapotte vaas aan elkaar plakt, kun je zien hoe de vaas eruit ziet. Als ze hun zandbakvondsten aan elkaar plakken, kunnen ze zien hoe de pot er uit zag voordat hij brak. Net als een puzzel.

Als u de kinderen liever niet met (sterke) lijm laat werken, kunt u ook ze de scherven ook op een andere manier aan elkaar laten puzzelen. Neem in dat geval een deksel van een (schoenen)doos en vul die met zand. De kinderen kunnen in het zand de scherven aan elkaar leggen.

Voorbereiding

- A. Werken met lijm: zorg dan voor borstels, sterke lijm, kwasten, schortjes etc.
- B. Werken zonder lijm: zorg voor deksels van (schoenen)dozen en fijn, droog zand.

Uitwerking

- A. Werken met lijm: laat de kinderen in de klas hun 'puzzel' schoon borstelen en in elkaar plakken.
- B. Werken zonder lijm: Vul Laat de kinderen in de klas hun 'puzzel' schoon borstelen. Laat ze daarna hun 'puzzelstukjes' in de 'zandbakjes' aan elkaar leggen.

Stap 4 – Onze pot staat op de foto!

Om de kinderen voor te bereiden op het idee dat sommige dingen bijzonder genoeg zijn om bewaard te worden, laat je ze ontdekken dat het door hen gevonden voorwerp in een boek / op Internet / in een museum staat.

Let op! Deze stap is alleen te zetten wanneer je bij stap 2 replica's van oude voorwerpen gebruikt hebt.

Vorbereiding

- Maak een hoekje of tafel voor de boeken / foto's / prints met de afbeeldingen van de voorwerpen die de kleuters in de zandbak gevonden hebben.
- Zorg dat je de informatie over de voorwerpen paraat hebt, bijvoorbeeld in de tekst van het boek, of achterop de foto's.
- Lees de tekst bij de foto's, zodat je al iets over de voorwerpen weet (Welke zijn het oudst? Waar zijn ze gevonden? Hier in de buurt? Zijn ze versierd? Wat is het? Waar werd het voor gebruikt? Waar staat het voorwerp nu? Etc.)

Uitvoering

- Vertel de kinderen dat je de dingen die ze gevonden en geplakt hebben al eens eerder gezien hebt op een foto. Maar je weet niet meer precies waar. Vraag hen of ze het zelf kunnen vinden.
- Laat de kinderen in groepjes door de foto's bladeren.
- Vertel de kinderen, als ze hun voorwerp gevonden hebben, wat er bij de foto staat (Wat is het? Waar werd het voor gebruikt? Is het versierd? Waar is het nu? Is het oud? Is het mooi?). Misschien weten ze het antwoord zelf wel!

Stap 5 – Grote mensen graven ook

De kinderen maken nu kennis met de archeoloog.

Vorbereiding

- Een archeoloog in de groep is mogelijk. Neem hiervoor contact op met het Team Cultuur en Educatie van de bibliotheek.
- Informeer de archeoloog over je klas. Wat vinden de kinderen in jouw klas leuk? Waar zijn ze in geïnteresseerd? Wat kunnen ze wel / niet aan?
- Als je al weet wat voor vragen er bij de kinderen leven, geef die dan alvast door aan de archeoloog en vraag hem of hij daarop een antwoord kan geven.

Uitwerking

- Vertel de kinderen dat grote mensen soms ook dingen in de grond vinden. Bijvoorbeeld als er in de stad iets gebouwd wordt of er een gat in de straat gegraven wordt. Als een boer zijn land omploegt. Of soms gewoon in de grond in iemands tuin. De spullen die dan gevonden worden, worden schoongemaakt en geplakt. De mensen die dat doen heten archeologen. En vandaag komt er een in de klas. Misschien heeft hij zelfs wel oude spullen meegenomen die hij zelf gevonden heeft.
- De archeoloog vertelt in de klas over zijn werk.
- Laat misschien dingen zien die zij gevonden heeft of gereedschap dat zij gebruikt.
- Beantwoordt vragen van kinderen.
- Vertelt dat de gerepareerde spullen naar een museum gaan, zodat iedereen die dat wil, de oude dingen kan bekijken.

Stap 6 – De schatkamer

De archeoloog heeft al verteld dat sommige spullen die hij gevonden heeft zo oud en bijzonder zijn dat ze naar een museum gaan. Een museum is eigenlijk een schatkamer. Het staat er helemaal vol met spullen die mooi of oud of bijzonder zijn. Iedereen die dat wil, mag in de schatkamer komen om de bijzondere dingen die er bewaard worden te bekijken.

Vorbereiding

- Neem contact op met een museum in de buurt dat archeologische vondsten in haar collectie heeft. In de bijlage vind je een lijst met adressen van musea met archeologische vondsten in de collectie.
- Vraag het museum of ze voorwerpen in huis hebben die lijken op de voorwerpen die de kinderen opgegraven hebben of die de archeoloog heeft laten zien.
- Informeer of die archeologische voorwerpen ook in de museumzalen te zien zijn op het moment dat je wilt komen met je klas.
- Als de voorwerpen niet op zaal liggen, is het dan mogelijk dat iemand van het museum ze laat zien?
- Regel praktische zaken (dag, tijd, kosten, betaling, duur van het bezoek, wel of geen rondleiding, begeleiding door ouders, waar zijn de wc's etc.)
- Zorg voor voldoende begeleiders (zijn er evt. ouders die mee willen?).
- Bespreek met het museum wat je met je klas komt doen en hoe je verwacht dat je klas zal reageren, zodat ze weten wat ze kunnen verwachten.
- Als er iemand van het museum meegaat om iets te vertellen, neem dan van tevoren contact op met deze persoon en informeer haar of hem over wat je klas leuk vindt (bijvoorbeeld: waar zijn ze in geïnteresseerd, hoe breng je het op ze over en hoe lang kunnen ze luisteren?). Jij kent zelf je klas het beste!
- Informeer bij het museum naar de huisregels. Met die informatie kun je de kinderen alvast voorbereiden op wat er wel en niet mag in een schatkamer / museum.
- Vertel de kinderen voorafgaand aan het bezoek iets over hoe het museum er uit ziet (spullen staan er in glazen kasten, er hangen plaatjes en foto's aan de muur, etc.).
- Vertel de kinderen voorafgaand aan het bezoek wat er wel en niet mag in de schatkamer.

Stap 7 – Voor wie er nog geen genoeg van heeft

Wie er nog geen genoeg van heeft kan tenslotte met de klas zelf kogelpotten of (iets moeilijker) trechterbekers kleien of een tentoonstelling maken.

I. Kogelpotten maken

Sla een bolletje klei plat tot een mooi rondje. Maak dan een lange slang van klei. Nu leg je de slang precies op de rand van het rondje. En als je helemaal rond bent, rol je de slang verder op het dijkje dat er al ligt. Steeds hoger en hoger. Als je een potje hebt, kun je de ribbeltjes van de slang nog voorzichtig glad drukken. Misschien kan de pot ook wel gebakken worden op school.

II. Trechterbekers maken

Wat heb je nodig?

- Klei
- Satéprikker

Stap 1

Verdeel de klei in 3 even grote stukjes (neem meer stukjes voor een grote beker)

Rol elk stukje klei tot een lange sliert.

Stap 2

Draai de sliert klei in een cirkelvorm op elkaar. Maak de naden glad met je vinger.

Stap 3

Leg nu de volgende sliert op de klei. Maak de naden glad. Herhaal deze stap net zo vaak totdat alle slierten op zijn.

Stap 4

Door water te gebruiken kun je de klei mooi glad krijgen.

Stap 5

Druk met je vingers de bovenkant iets naar buiten. De bovenkant is nu wijder dan de bodem.

Je hebt nu een trechterbeker.

Stap 6

Met een satéprikker kun je er vormpjes in tekenen en de trechterbeker versieren.

Bron: www.hunebedcentrum.nl -> archeokids -> De wereld van Oek.

III. Zelf een tentoonstelling maken

Nu de kinderen weten wat een museum is, vinden ze het misschien wel leuk om zelf een minimuseum te maken met spullen die ze gevonden (en gemaakt?) hebben. Hun eigen schatkamer, waar vaders en moeders ook kunnen komen kijken.

Voorbereiding

- Wat hebben we nodig om een museum te maken? Vraag de kinderen hoe de schatkamer er uit zag (vitrines, bijzondere spullen, bordjes erbij, platen / foto's aan de muren etc.)
- Zorg voor materiaal (een vitrine of lege tafels waarop uitgesteld kan worden, kartonnen bordjes, tekenmateriaal etc.)
- Zorg voor een plek waar de tentoonstelling kan staan, waar eventueel nog iets aan een muur of bord kan hangen
- Wil je bezoek in je museum? Zorg dan voor een plek die ook toegankelijk is voor ouders en/of leerlingen uit andere klassen.

Uitvoering

- Bekijk samen de spullen die in de tentoonstelling moeten staan. Wat is het? Waarom is het bijzonder?
- Jullie weten wat het is en waarom het bijzonder is. Maar andere mensen niet. Bij de spullen moeten dus bordjes waar op staat wat het is en waarom het bijzonder is. Laat de kinderen bedenken wat voor tekst, foto's of tekeningen er op de bordjes bij de voorwerpen moeten staan (bijv. wat is het, een foto van wie het gevonden heeft, een tekening van waar het gevonden is).
- Bordjes maken. De leerkracht schrijft de teksten die de kinderen op de bordjes willen hebben. De kinderen kunnen er de foto's of tekeningen bij plakken.
- Spullen mooi neerzetten zodat je alles goed kunt zien.
- De bordjes bij de voorwerpen zetten.
- Tekeningen maken voor aan de muur (Een archeoloog? Een kogelpot? Een museum?).
- Entreekaartjes maken.
- Affiches maken, of een grote poster waar een tekening van een museum of het woord 'museum' op staat.
- Iedereen vertellen dat je een mooie tentoonstelling hebt gemaakt en waar die te zien is.
- Kaartjes verkopen bij de deur.
- Misschien willen de kinderen wel zelf een rondleiding geven door hun museum. Of de suppoost zijn die goed oplet dat niemand de spullen zomaar oppakt. Of is jullie museum er juist één waar je alles aan mag raken en uit mag proberen? Misschien wil de directeur jullie museum wel openen!

Adressenlijst musea met archeologische collectie

De volgende musea hebben archeologische voorwerpen in hun collectie. Ze zijn op de hoogte van het project en hebben aangegeven dat ze groepen kleuters willen ontvangen.

U kunt zelf met hen bellen voor het maken van een afspraak.

HUNEBEDCENTRUM BORGER

Bronnegerstraat 12

9531 TG Borger

0599-236374

info@hunebedcentrum.nl

www.hunebedcentrum.nl

contactpersoon: Nadine Lemmers (bereikbaar op ma. en di.)

nlemmers@hunebedcentrum.nl

openingstijden: hele jaar van 10:00-17:00

Het hunebedcentrum heeft speciale programma's voor het onderwijs, waarmee ze ook naar scholen gaan:

1. Een archeoloog in de klas

Een echte archeoloog komt iets vertellen over archeologie. Wat is nu oud en wat is nu nieuw? Wat doet een archeoloog nou precies? Waarom doet hij dat? Mag een archeoloog alles opgraven? Wat gebeurt er met de spullen die worden gevonden door archeologen? Welke spullen komen in een museum?

De archeoloog neemt mee: Een tas vol met materiaal (replica en echt) om het verhaal te illustreren.

Doelgroep: Het basisonderwijs. Alle groepen.

Kosten: Informeren

Tijd: Vijfenvertig tot zestig minuten.

2. Gerke Holtrop, een amateurarcheoloog, vertelt uit de boeken van Oek

en laat ook de bijpassende voorwerpen zien. Hij laat de potten zien van de moeder van Oek, de sikkels om het graan mee te oogsten van de vader van Oek, de stukken vuursteen van Oek, etc.

Gerke neemt een tas mee met daarin o.a.: trechterbeker, kraaghalsflesje, sikkels, bijl, etc. (om te laten zien), De strips *De wereld van Oek, kind van hunebedbouwers* en *De wereld van Oek: Oek en het vuur* (10 euro per stuk).

Opdrachten uit het *Het Grote Keienboek* (4,95 euro).

Onderwijsbladen *Oek op school* (gratis).

Doelgroep: Het basisonderwijs, de groepen 1 tot en met 6.

Kosten: Informeren

Tijd: dertig tot zestig minuten.

3. Amateurarcheoloog Gerke Holtrop komt vertellen over de hunebedbouwers of de Trechterbekercultuur.

Aan de hand van vondsten komen verschillende aspecten uit het leven van een hunebedbouwer aan bod.

Gerke neemt mee: Een tas vol met materiaal (replica en echt) om het verhaal te illustreren.

Doelgroep: Het basisonderwijs, alle groepen.

Kosten: Informeren

Tijd: Vijfenvertig tot zestig minuten.

Nog meer archeologie. Interessante boeken, films, projecten en websites

Het onderstaande materiaal is niet direct bedoeld voor kleuters. Maar wel handig als je je snel in de archeologie wilt verdiepen. Sommige van de websites hebben bovendien mooi educatief materiaal. Ook handig voor hogere groepen!

Boeken in leskist

- E. van Ginkel, *De onderkant van Nederland: het avontuur van de archeologie'*, Amsterdam 1983. Tot nu toe het eerste en enige boek voor kinderen over archeologie in Nederland.
- L. Slegers, *De archeoloog*. Amsterdam 2010. De archeoloog graaft in de grond en vindt daar schatten van vroeger. Prentenboek Vanaf 4 jaar.

Graven op het Internet: archeologie voor kinderen

Er zijn voor kinderen én onderwijzers op het Internet veel interessante sites over archeologie te vinden. Bijvoorbeeld:

www.archeologie.pagina.nl

Startpagina voor het zoeken van internetsites op het gebied van archeologie

www.museumkennis.nl

Klik op het blokje 'opgraven'. Leuke toegankelijke site over archeologie. Wat is archeologie, hoe graaf je iets op, hoe vind je een dino, geschiedenis van de archeologie in Nederland.

schatgravers.rmo.nl

Te vinden op de website van het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden. Pagina met informatie, plaatjes en leuke weetjes. Gericht op kinderen. Onderwerpen: archeologie, mummies, hiërogliefen.

www.hunebedcentrum.nl

Site van het hunebedcentrum in Borger. Doen veel voor kinderen. Kijk bijvoorbeeld bij 'archeokids'

www.hunebedden.nl

De naam zegt het al...

Dit draaiboek is gemaakt door:

Tineke Neyman, Coördinator erfgoededucatie in Fryslân

Mocht u (delen uit) dit draaiboek willen overnemen, vergeet dan niet dit draaiboek als bron te vermelden.

Cop. Juli 2006